

Анотація

Фальковський Л. О. Різноманітність аксіологічних підходів у методології права. — Стаття.

На основі висування різноманітних критеріїв можливо виділення широкого спектра аксіологічних підходів. Згідно з критерієм належності до певного типу праворозуміння можливо виділення природно-правового, позитивістського, соціологічного та інтегративного підходів у методології права. Також критерієм виділення різновидів аксіологічного підходу можуть бути напрями чи етапи розвитку філософії.

Ключові слова: аксіологічні підходи, методологія права, класифікація, юридична герменевтика

Summary

Falkovskiy A. O. The Variety of Axiological Approaches in the Methodology of Law. — Article.

On the basis of various criteria possibly divide of the wide spectrum of axiological approaches. According to the criterion of belonging to the certain type of lawunderstanding possibly selection natural-law, positivism, sociological and integrative approaches in the methodology of law. Also the criterion of the selection of varieties axiological approaches can be directions or stages of development of philosophy.

Keywords: axiological approaches, methodology of law, classification, legal hermeneutic studies.

УДК 340.132:(801.73+168.4)

І. С. Кривцова

МОЖЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО ТА СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДІВ У ПІЗНАННІ ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Методологічний плюралізм при пізнанні правової реальності обумовлює не лише можливість, але й необхідність використання досягнень найрізноманітніших наук, у тому числі і природничих. Ця методологічна посилка дозволяє розглядати як «стрижньовий» напрямок розвитку сучасної методології права синтез різних підходів і методів, а «вузлового» орієнтира — міждисциплінарний характер останніх, оскільки «прийдешнє століття — століття міждисциплінарних досліджень» [1, 69]. У контексті цього і виявляється дія методологічних розробок синергетики у правовому пізнанні, оскільки вона міждисциплінарна по своїх інтенціях, комунікативна, конвенціональна і відкрита для діалогу [1, 69], що свідчить про відкритість «її методів до поповнення новими квазіуніверсаліями, виявленими в приватних дисциплінах, і не лише природничо-наукових ... сприйнятливості з філософськими традиціями різних напрямів, часів і народів, з метою рефлексії своїх підстав і принципів» [2]. Спроможність синергетичної концепції до подолання обмеженості світогляду епохи модерна і пропозиції нового підходу до дослідження правових явищ, здатного відповісти на виклик постмодерна [3, 8], характерна і концепції герменевтики. Остання у взаємодії з ідеями синергетики дозволяє процес розвитку правових явищ і процес інтерпретації правових текстів розглядати в одній площині координат, де за початкові засади будуть узяті складність, нестабільність, стохастичність, відкритість.

Взаємодоповнюваність у процесі правового пізнання концептуальних ідей, розроблених в межах герменевтики і синергетики, незважаючи на їх відмінність за своїм змістом, пізнавальними і методологічними настановами і функціями, є прикладом методологічного синтезу, що вимагає аналізу на предмет наукової рентабельності результатів, отриманих від його використання у процесі пізнання правових явищ. Дослідження такого роду сприяють, на наш погляд, реальному і послідовному оновленню методології правового пізнання, в межах якого можна отримати нове знання про право і аргументовано обґрунтувати зміни, що відбуваються в сучасній правовій реальності. При цьому слід зробити застереження з приводу відсутності досліджень даного питання, що обумовлює, з одного боку, амбітність спроби в межах статті виявити «співзвуччя» ідей синергетичної і герменевтичної концепцій у процесі пізнання правової реальності, а, з іншого боку, об'єктивну неможливість вичерпної реалізації задуманого. Таким чином, доцільніше обмежити наш розгляд загальною характеристикою можливості співробітництва герменевтичного і синергетичного підходів у правовому пізнанні.

Потенціал герменевтико-синергетичного «гносеологічного злиття», на наш погляд, найбільш високий при пізнанні тих зрізів правової реальності, які є предметними сферами, що досліджуються окремо за допомогою як герменевтичного, так і синергетичного підходів.

Мова йде, перш за все, про дослідження норми права (юридичної норми). Так, інтерес до останньої у герменевтики викликаний тим, що норма права виступає як проявлена зовні форма права, виражена у вигляді тексту, послідовна інтерпретація якого дозволяє виявити лінгвістичний, нелінгвістичний і екстралінгвістичний контекст [4]. Синергетику норма права може зацікавити на предмет виявлення самоорганізаційних засад. Так, сукупність норм права становить нормативну сторону правової системи — систему права, що не є абстрактною моделлю, а цілком реальним утворенням, що має визначений соціальний зміст — сукупність суспільних відносин [5, 15], динаміка яких надає системі права суперечливого характеру розвитку, що викликає крайню її нестійкість через необхідність адекватно відображати правову реальність і створює умови для правової самоорганізації.

Кооперація герменевтичного і синергетичного підходів при дослідженні норми права дозволяє по-новому поглянути на правовий текст (текст норми) і на сам процес його інтерпретації.

Так, у світлі вказаного гносеологічного діалогу правовий текст, що інтерпретується, виступає як складна, відкрита система, що передбачає, по-перше, акцентування уваги на її потенціалі до процесів самоорганізації, і як результат цих процесів — розуміння права, «народження» нових смислів у правовому просторі з позицій соціокультурної обумовленості, а по-друге, розгляд саме процесу інтерпретації правових текстів як певного етапу в розвитку правових явищ, що власне передбачає переклад фокусу дослідницької уваги на нелінійну специфіку процесу, що обумовлює можливість редукції положень синергетики у правову дійсність, а саме у плоскість розуміння правових текстів — «звершення буття» [6].

Розгляд правового тексту, що інтерпретується, як самоорганізаційної системи з позицій синергетики дозволяє висловити деякі припущення, зокрема про те, що інтерпретація «розпаковує» символи, що структурують текст, який перестає бути лінійною, замкнутою системою, починає стікати «енергією» смислів. Сам по собі правовий текст може вважатися за «рівноважну» або лінійну систему, подібну до кристала, внутрішній лад в ній обумовлений причинно-наслідковими зв'язками, рівновагою і співвідношенням всіх складових і нерозчленованою цілісністю, і лише «живий» дотик інтерпретатора порушує рівновагу лінійної системи тексту, вносячи до нього елемент хаосу і в результаті об'єднання структури тексту з інтерпретаційною волею [7] правозастосовника виявляється синергетичний «ефект», утворюється нова складна система, яка характеризується відкритістю, нерівновагою, нестійкістю і нелінійністю, і не зводиться до їх простого складання. У такому контексті піднімаються питання, наприклад, про необхідність переосмислення принципу герменевтичного кола, згідно з яким Ф. Д. Шлейермахер частку тексту співвідносить зі всім текстом як з цілим, тим самим з'ясовуючи сенс цілого щодо його часток [8, 147]. Найважливішою вимогою, відповідно, є те, що розуміння цілого складається з розуміння часток, тоді як синергетика виходить з того, що ціле не є простою сумою частин, ціле володіє якостями, не властивими частинам.

Наступне припущення, яке, на наш погляд, має бути висловлене, звучить таким чином: текст, що інтерпретується, є складною системою і характеризується множинністю сенсів, що виявляється у процесі інтерпретації, коли в результаті взаємодії (обміну інформацією) між інтерпретатором і текстом останній (а саме його сенс) модифікується. Це пояснюється і тим, що правовий текст виступає як проекція правової ідеї, закладеної у нормативному акті (наприклад, у законі), а сама проекція багатобразна, по суті, подібна до проекцій геометричних фігур на малюнках [9, 7].

Проте слід зробити застереження. Множинність смислів — багатозначність правового тексту є не стільки результатом суб'єктивної невизначеності при тлумаченні його [10], скільки результатом об'єктивних причин, а саме самоорганізації правового тексту, що має на увазі «нароццвання» у процесі функціонування останнього багатоскладовості сенсу з поправками на постійно еволюціонуючу (таку, що перебуває у постійній динаміці) соціально-культурну систему (обстановку).

Слід також відзначити актуальність питання, що ставиться правовою герменевтикою, про вплив тимчасової дистанції між тим, хто розуміє, і тим, що розуміється, на формування сенсу останнього, питання про відтворення, реконструкцію смислової цілісності тексту або про «конструювання» смислу заново в ході тлумачення правового тексту. У світлі синергетики у розвитку тексту, що інтерпретується, акцент ставиться не на діалектичній взаємодії історії і сучасності, а виявляється своєрідна дія структури-атрактора, що є майбутнім станом системи «текст—інтерпретатор», як би притягує, організовує, формує, змінює наявний її стан, тобто майбутнє впливає на сьогоднішній [11, 7]. Це стає можливим, як правильно було відмічено Х.-Г. Гадамером, завдяки принциповій ізо-

морфності універсуму Смислу, де інтерпретатор і те, що інтерпретується представляють частки великого цілого [12, 148].

Що ж до розгляду процесу інтерпретації правових текстів з врахуванням кооперації герменевтичного і синергетичного підходів, то необхідно позначити нову постановку вже раніше звучних у межах герменевтики права питань, виходячи з таких положень:

по-перше, інтерпретація — це складний стохастичний процес, до характеристик якого можна віднести динамічність, темпоральність, відкритість, нестійкість;

по-друге, процес інтерпретації правових текстів як етап процесу розвитку правових явищ характеризується як результат спонтанної, не фіксованої кореляції «смислів» різночасних правових реальностей, в яких народжується нова якість пізнаваного правового явища, що раніше не спостерігалася — правова ідея, тобто процес інтерпретації необхідно розглядувати не як форми розуміння правового явища, що послідовно змінюють один одного, а як одночасно присутні, історично супутні формоутворення, тобто виходити з наявності інтерпретаційної площини співдіючих правових реальностей (що існувала при створенні тексту, при його зміні, при його тлумаченні), в якій, власне, і формується новий образ правового явища, спостерігається черговий етап еволюційного розвитку права;

по-третє, процес інтерпретації правових текстів характеризується нелінійністю, тобто неоднозначною і невизначеною динамікою, наявністю соціокультурної детермінуючої спонтанності виникнення правової ідеї, існуванням можливих рівноймовірних траєкторій руху, в результаті виникнення «зазору» «між розумінням правової норми законодавця і розумінням правової норми правозастосовника» [9, 5], в якому криється творчий початок хаосу, що дозволяє активізувати весь прихований потенціал пізнаваного явища, виразити його, наприклад, в інваріантному образі, що включає «поправки» на суспільну ситуацію, що змінюється [4]. Тому не варто забувати про так званий «значущий розрив смислу», згідно з символічним вираженням правової ідеї існує такий понятійний «зазор», в який може проникнути намір інтерпретатора, що тлумачить норму права, «перевернути» саму ідею, закладену у правовому акті.

Підсумовуючи хотілося б відзначити, що, розглядаючи загальну перспективу герменевтики, як загальні рамки, в які інтерпретатор поміщає текст, з врахуванням включення в неї норм і цінностей минулого нарівні з нормами і цінностями сьогодення [13, 59], з позицій синергетичного світобачення, необхідно ще враховувати норми і цінності майбутнього.

Література

1. Аршинов В. И. Когнитивные основания синергетики / В. И. Аршинов, В. Г. Будапов // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве / сост. и отв. ред. В. А. Копчик. — М. : Прогресс-Традиция, 2002.
2. Будапов В. Г. Синергетика: история, принципы, современность [Электронный ресурс] / В. Г. Будапов/. — Сайт С. П. Курдюмова «Синергетика». — Режим доступа : <http://sperkurdyumov.narod.ru/SinBud.htm>. — Загол. з екрану.
3. Честнов И. А. Правопонимание в эпоху постмодерна / И. А. Честнов // Правоведение. — 2002. — № 2.

4. Корнеев В. Герменевтика и философия права [Электронный ресурс] / В. Корнеев // Герменевтический семинар. — Режим доступа : http://kovit.narod.ru/open.html?germen/germ_2_phil_right.html. — Загол. з екрану.
5. Кополов А. А. Общеправная концепция системы права / А. А. Кополов // Правоведение. — 2003. — № 3.
6. Основные направления западной философии конца XIX-XX века [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.bukvi.ru/stat3/stat170.html>. — Загол. з екрану.
7. Дятлов Д. А. К методологии самоорганизации в музыкальном исполнительстве [Электронный ресурс] / Д. А. Дятлов // Самарская государственная академия культуры и искусств : Проекты и конференции : Четвертая электрон. всерос. науч.-практ. конф. «Вуз культуры и искусств в образовательной системе региона» / Науч.-исслед. и творческо-исполнительская деятельность в вузах культуры и искусств. Научные и творческие школы, их взаимодействие с профессиональной средой. — Режим доступа: <http://www.acis.vis.ru/9/18/dyatlova.htm>. — Загол. з екрану.
8. Schleiermacher Fr. Werke. Auswahl in vier Banden / Fr. Schleiermacher. — 1911. — Bd. 4.
9. Суслов В. А. Герменевтика права / В. А. Суслов // Правоведение. — 2001. — № 5.
10. Петрушев В. А. Многозначность текста нормативного правового акта и единообразие его толкования [Электронный ресурс] / В. А. Петрушев // Академический юридический журнал. — Режим доступа до журналу : <http://www.izpi.ru/aum.php?a 151>. — Загол. з екрану.
11. Клязьева Е. П. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным / Е. П. Клязьева, С. П. Курдюмов // Вопросы философии. — 1992. — № 12.
12. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode / Gadamer H.-G. — Tubingen, 1960.
13. Теория и методы в социальных науках : учеб. для студентов / под ред. С. У. Ларсена. — М. : РОССПЭН, 2004.

Анотація

Кривцова І. С. Можливості співробітництва герменевтичного та синергетичного підходів у пізнанні правових явищ. — Стаття.

Зроблена спроба виявити зрізи правової реальності, дослідження яких при «гносеологічній співпраці» двох підходів — герменевтичного і синергетичного дозволить отримати нові знання про правові явища. Серед таких автор визначив правовий текст і процес його інтерпретації, пізнання яких крізь призму герменевтичної і синергетичної концепцій дозволить підняти питання про необхідність тлумачення норми права (правового тексту) з врахуванням соціокультурної основи, про дійсні причини багатозначності сенсів правового тексту, про перегляд принципу герменевтичного кола, про вплив тимчасової дистанції між тим, хто розуміє, і тим, що розуміється, на формування сенсу останнього.

Ключові слова: герменевтичний підхід, синергетичний підхід, правова норма, правова ідея.

Summary

Kryvtzova I. S. Possibilities of Cooperation of Hermeneutic and Synergetic Approaches in the Understanding of Legal Phenomena. — Article.

An attempt is undertaken to expose the cuts of legal reality, research of which at the «gnosiological cooperation» of two approaches — hermeneutic and synergetic — will allow to get new knowledge about the legal phenomena. Among such the author defined a legal text and process his interpretations cognition of which through the prism of hermeneutic and synergetic conceptions will allow to heave up questions about the necessity of interpretation of norm of right (legal text) taking into account social-cultural foundation, about actual reasons of significance of senses of legal text, about the revision of principle of hermeneutic circle, about influencing of temporal distance between understanding and understood on forming of sense last.

Keywords: hermeneutic approach, synergetic approach, legal regulation, legal idea.